

TÜRK DILLI HALKLARIN LATIN ALFABESINE GEÇİŞ TECRÜBESİ

Резюме

Вопрос о переходе на латинскую графику поднимался долгие годы, из них последние 25 лет бурно обсуждается. Турция издавна приняла латиницу, узбеки, азербайджане, туркмены и другие тюркские этносы также успешно перешли к латинице. В статье рассматривается вопрос, о том что, как прошла подобная реформа в других тюркоязычных странах и опыт тюркских стран по переходу на латиницу. Объективный анализ их опыта позволит взглянуть на предстоящую реформу казахского алфавита более беспристрастно, оценить ее вероятные последствия и предотвратить возможные ошибки.

Ключевые слова: алфавит, алфавитная реформа, латиница, реформа, языковая политика.

Summary

The question of the transition to the Latin schedule has been rising for many years, the last 25 years have been debating about it. Turkey has long accepted the Latin alphabet, Uzbeks, Azerbaijanians, Turkmens and other Turkic ethnoses also successfully switched to Latin. The article discusses the issue of how the similar reform was carried out in other Turkic countries and the experience of the Turkic countries in the transition to the Latin alphabet. An objective analysis of their experience will allow us to look at the forthcoming reform of the Kazakh alphabet more impartially, to assess its likely consequences and to prevent possible mistakes.

Keywords: alphabet, alphabetic reform, Latin, reform, language policy.

Ülkemizde Latin alfabetesine geçiş meselesi son yirmi yılda ortaya atılıp, son on yıl tartışılmaya devam ediyor. Şimdi kazak halkının manevi gelişmesi bir kavşakta kalmış gibidir. Bunun gibi karar verilmeyen meselelerin sayısında alfabe seçme problemi de vardır. Alfabe halkın manevi varlığını oluşturacak temel faktörlerin biridir, o bir toplumun ya da bir kişinin isteğiyle ya da başkaların etkisiyle seçilecek mesele değil. Bu devlet dilinin en önemli meselesidir. Alfabe ilk önce dil seslerini sistemli bir şekilde işaretleyen tablodur. Dilin yazılı versiyonu bu tabloya dayanarak yazılır. Harf ise bu alfabeğin sadece kod şeklidir. Alfabe meselesi siyasileştirilmemeli, ulusal faizden türlenmiş onun manevi çevresini belirleyen bir durumdur.

Ancak yeni alfabeğe ne zaman geçeceğimiz hala belli değil. Fakat, onun mücadelesi günden güne yakınlaştığı görülüyor. Toplumdaki bazı fikirlere, onun içinde hatta Rusya'yı taklit etmeye alışan vatandaşların toplum organizasyonlarının karşıt olduğuna rağmen Kazakistan Azerbaycan, Uzbekistan ülkeleri gibi sonunda Latin alfabetesine geçeceği belli oluyor.

Latin alfabetesine geçiş meselesi 1990 yılında ortaya atılmıştı. O zamandan beri dil uzmanları, toplum liderleri, siyaset adamları, farklı Medya temsilcileri bu konuyu sık sık ortaya atıyorlar.

Latin alfabetesine geçiş Türk halkları ortak bir karara gelmesinden sonra kabul edilen bir karar diye gönlümüzü teselli ediyoruz. Öyle olsa da bizim düşüncemize göre Latin alfabetesini kabul etmede alfabe seçmenin ön planları ve nedeni tam bilimsel şekilde aranmıyor. Başka Türk halkları gibi Kazak milletinin de yazı tarihinin çok eskiden başladığını ve yazının çeşitli tarihlerden geçtiğini görebiliriz.

Herkes bilir ki, geçmiş yüzyıllarda biz alfabeği üç kere değiştirmek mecburiyetinde kaldık. 1929 yılına kadar Arap alfabetesine uyarak yapılan «Töte yazıyı», 1940 yılına kadar Latin alfabetesini kullandık, ondan sonra Kiril alfabetesine geçtik.

Kazakların ilk sürekli yayımlanan baskıları da, edebi sanat eserleri de Arapça yazılıp, basılmıştı. Sovyet temsilcileri millete evrensel okuryazarlık eylemlerini yaparak Kazak halkının genel kültürünü, edebiyatını, dilini geliştirmede büyük bir araç bulabildiler. Arap grafiği etkisinde yapılan alfabe diğer Türk dilleri gibi Kazak diline de tamamen uymuyordu. Söz edilmiş olan çağda yazı meselesinin sosyal bir anlam ifade ettiği problemlerin biri oldu. Arap alfabetesinin Kazakçaya uygun olmaması baskı sayfalarında ortaya atılıyordu: mesela, Arap alfabetesinde Kazak dilinin tüm ünlü seslerini işaretleyen damgaların olmadığı, bazı harflerin Kazak fonetik dilbilimine uygun olmadığı, fazla ya da eksik damgaların mevcut olması, bu yüzden “bu yazıyı Kazakçaya

uydurmak gerek, eksik olan damgaları ekleyip, fazla olanları kaldırmak gibi işler yapılmalıdır” misali teklifler söyleniyordu. Bunun gibi problemlerin yazıyı, baskıyı zorlaştırması Arap alfabesinden tamamen vazgeçmeye neden oldu.

Kazaklar arasından çıkan Araplaşmışlar Arap alfabesini başkalarla aynı 1917 yılında bir kere değiştirip, *sat, zat, tyi, zyi, ayın* (noktasız Ol), *ha* (noktasız h), *zal* harflerini kaldırdılsa, 1924 yılında ise ince «se» ve diakrik «he»-yi kaldırıp, harf sayısını, 32-den 25-e kadar azalttılar. Böylece acele edip, «değiştirdik, gençleştirdik» dediler, fakat milliyetçi-araplaşmışlar Arap alfabesinin basımevindeki, eğitim işindeki zorlukları yok edemediler. Aşağı yukarı 25 harfin 16-sı diakritik kodlarla işaretlenip (altı ne üstünü dürtmek), her ince hece ve ince söze apostrof koyulması onun sayısını da, kalitesini de, öncesinden iyileştirmede. Bunun yanısıra Arap alfabesinde bütün ünlü "u", "j" seslerinin ince – kalın (dört çift) çift seslerle işaretlediler.

1861 yılında doğubilimci, misyoner-öğretmen N.N.İlminskiy (1822-1891) adlı bir kişi Arap alfabesinin yerine Rus alfabesini almayı teklif etti (İlminskiy N.M. Kırgız dilindeki zarfların incelenmesi için derleme. – Kazan1861).

O zamandan itibaren kendisi yazmış olan kazak dili, kazak edebiyatıyla ilgili eserlerinde Rus alfabesiyle yazdı. Bunun etkisiyle 1866 yılında eğitimci büyük türkolog-bilim adamı V.V.Radlov kendisi yazmış meşhur «Türk kabilelerinin edebiyat versiyonları» adlı 4 gayretsiz eserini (1866-1896) yayımladı, 1879 yılında İbray Altınсарın kazaklar için yazan eğitim kurallarını da bu Rus alfabesiyle yazıp yayımladı. Ayrıca o zamanlardaki bilginler arasında Rus alfabesine sadece bir-iki ince sesi ayrıca işaretleyen (ə,ö,u) harflerini ekleyip, ünsüzlere ayrıca damga eklemeyen almayı teklif edenler de (Grigoryev, Vasilyev), ünlülerin ə, ö, u, j, u, (v) türlerine ayrıca damga almayla birlikte ünsüz q,ol,η seslerine gerekli olan damgaları almak gerektiğini söylediler (İlminskiy, Radlov). Kazakistan bilginleri Altınсарın, Gazin, Duisenbayev da böylece Rus alfabesini kullanmaya destek verdiler. («Dala ualayaty» gazetesinin 1896, 1897, 1898 yıllardaki yayımlarına bakınız).

«Alfabe – iki yüzlü keskin bir araçtır» diye Amankeldi Aytalı dediği gibi, dünyayı fetheden İngiltere, İspanya gibi ülkeler Latin alfabesini fethetme siyasetinin kuralına dönüştürdü. İspanya bütün Latin Amerikası’na Latin alfabesini sokup, kendi alfabesini koydu.

Kiril alfabesinin de fethetme siyasetine karıştırmanın sebebi vardır. 1910 yılında 13-26 Haziran arasında Kazan şehrinde gerçekleşen misyonerlerin kurultayında Ruslar: «Alfabe devletin birleşmesi amacına hizmet ediyor» diye açıkça söylediler. Bütün bağımlı halkları bir dile, rus diline, bir dine, bir alfabeğe geçirmek – XX.yüzyılın başında planlanan bir siyasettir.

Sovyetler Birliği`nin ilk yıllarında sadece türk dillerinin değil, üstelik rus dilinin de latin alfabesi ile sorunu olmaktadır. 1919 yılında okutma çalışmaları yanındaki halk komisarı A.V. Lunaçarskiy demiş ki: “Bu yerde yaşayan tüm halkları latin alfabesine geçirmek gerek”. Ama rusları destekleyenler bu görüşü desteklemedi. Üstelik Sovyet hükümeti latin alfabesine çabukça geçmemeyi tercih etti. O yıllarda Türkiye Cumhuriyeti Latin alfabesine geçiyordu. Ve Türkiyenin bu hareketini sovyetler beğenmediler. Sovyetler Birliği komisyon kurarak “Latin alfabesine geçmek yabancılara Rusça`yı öğrenmeyi zorlaştırır” diye ilan etti. Böylece rus alfabesini Latin alfabesine değiştirmek konusu açılmadan kapanmıştır.

1929 yılından itibaren Sovyetler Birliği`ne ait Orta Asya Cumhuriyetlerinde büyük medeni devrim başlamıştır. Bu yıllarda Latin harfine geçme konusu yedi, sekiz yıla kadar güncelliğini kaybetmemiştir.

Bu yeni alfabeğe Alaşordalılar da oldukça karşılıklarını göstermeye çalıştılar. Alaş aydınları Arab harfleriyle yazmayı tercih etmekteydi. Bu yazı ile kazakların medeniyeti, şuuru, feraseti oluşmakta diye düşünüyorlardı. Çünkü Alaşorda aydınları alfabeği zalimliğın bir aleti olarak kullanıldığını ve yeni alfabe halkın bilincini zehirleyeceğini öne sürdüler.

Böylece Türk toplulukları 1924-29 yıllarında Latin alfabesine geçmeye başladılar. Ülkemizdeki Türkçe konuşanlar rus alfabesini esas alan alfabeğe geçmenin gerekli olduğunu söylediler. 1929 yılında Kazak halkı yeni Latin alfabesine geçmişti. Latin alfabesine göre yapılan kazak alfabesinde 29 harf vardı. Dile yeni giren sözleri yazmakta harfler yeterli değildi. 1940 yılında kabul edilen günümüzdeki kazak alfabesi rus alfabesi esasında yapılmıştır.

Günümüzdeki alfabemiz çağdaş kazak dilinin fonetik özelliklerini kapsayan ses sistemidir. Şimdiki Kazak alfabesi ve yazım denetimi edebi dilimizin yeni bir düzeye geçmesini, dildeki farklı tarzların gelişmesini sağlamaktadır.

Kazakistan bağımsız olalı çözülmeyen sorunlarından biri – Kazakçanın özel alfabesinin yokluğudur.

Türk kimdir?

Türkiye eskiden latin alfabesini kullanmaktadır. Diğer özbek, azerbaycan, türkmen gibi akraba halklar da latin alfabesine geçmişti.

Atatürk demiş ki: “Türk milletinin dili Türkçe’dir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir, Analarımızın dili; anadil, diller güzeli... Yerine göre kılıçtan keskin, çelikten sert, kayadan sarp, boradan hızlı, bürümcükten ince, kelebekten uçucu, çiçekten renkli, kokudan tatlı, altından parlak, sudan duru Türkçe.

Coşkunların hızını, dertlilerin iç sızısını, delikanlıların sevgisini, inancını, güler yüzlü kızların kıvraklığını, babaların öğütlerini, anaların yumuşak yürekliliğini, kızgınların öfkesini, kırgınlara iniltisini, şenlerin şakasını, göklerin ıraklığını, suların canlılığını, Ay ışıklarının oynaklığını, güneş parıltısının keskinliğini, iç yaşayışlarımızı da dış yaşayışımız gibi her dilden duygulu anlatan Türkçe... Bize hayatı anlatan, hayatı kendisi ile anladığımız Türkçe.

Bizi birbirimizle anlaştıran; dünya milletleri içinde bize şanlı ve belirli bir varlık veren Türkçe. (Atatürk’ün Türk Dili Hakkındaki Düşünceleri // İlköğretim Okulları İçin Hazırlanan Türkçe Dersi Öğretmen Kılavuzu. – Ankara, 2005)

Onun için her Türk, dilini çok sever ve onu yüceltmek için çalışır. Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği sayısız felaketler içinde ahlakının, geleneklerinin, hatıralarının, çıkarlarının, kısaca bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde korunduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir”.

“Türk kimdir?” sorusuna cevapların en önemlisi – Türkçe’yi bilmektir. Örneğin, 1923 yıllarında türkçülük düşüncesini destekleyen otorite sahibi olan Hamdullah Suphi “Türk kimdir?” sorusuna böyle cevap verdi: “Türkçe konuşan, müslüman ve Türk aşkına sahip olan türk”.

Azerbaycandaki alfabe reformu.

Latin alfabesine geçmek tecrübesi ilk olarak Azerbaycan’da ele alınmıştır. Bu tecrübe temelinde bütün Sovyet cumhuriyetlerinde latin alfabesine geçmek sistemi oluşmuştur. Arab alfabesinden hiç fayda olmayacağını ve Latin alfabesinin gerekli olacağını ilk XIX. yüzyılında İran’da Malkomhan desteklese, türk halklarından ilk Mirza Feth Ali Ahundov (1863 y.) oldu. Ama o zamanlarda bu gibi reformlara izin verilmezdi. Arab alfabesinin zorluluğuna rağmen o birkaç yıl kullanılmaya devam etti. 1922 yılında Kazan devriminden sonra Azerbaycan’da Arab alfabesine karşı hareketler yine başladı. Bunu başlatan devrimci Ağamalıoğlu idi.

Bundan sonra V.İ. Lenin bu akım hakkında Ağamalıoğlu ile konuşarak, “Latinleştirme – doğudaki devrimdir” diye değer biçti. Ama Azerbaycan’daki milletçiler kolayca teslim olmadılar.

Onlar, Arab alfabesini bırakmamalıyız, böylece biz eski medeniyetimizi ve Sovyetler Birliğindeki diğer müslümanlarla ilişkimizi kaybedeceğimiz, dediler. Üztelik başka islamcılar ise, Arab harfleri Kuran ile gökten geldi ve onun kaybı insanın kaybı, insan kaybı demek ahiret demektir, diye halkı korkutmaya da başladılar.

1926 yılının 26 Şubat ve 6 mart tarihleri arasında Baku’de tüm türk halklarının ilk Bütün Sovyet Türkoloji kongresi düzenlenmiştir. Buradaki en önemli konuların biri de – latin alfabesine geçme meselesiydi. Kongreye katılan milletçiler oldukça karşı görüşlerini ispat etmeye çalıştılar. Bu kongrede son noktaya gelmek amacı ile 131 delege: kazaklar, kırgızlar, tatarlar, özbekler, çuvaşlar, Kuzey Kavkas ve Saha temsilcileri katıldı. Kongreye rus akademisyenleri ve profesörleri, Türkiye, Almanya, İran ve Macaristan bilim adamları da geldiler. Bu kongrede üç problem gözden geçirildi: terminoloji, yazım denetimi ve alfabe meselesi. Bütün türk halkları tarafından çok önem verilen mesele alfabe kaderiydi. Çünkü herhangi bir alfabe sadece yazı değil, üstelik medeni ve toplumsal önemi taşıyan bir değerdir.

Ama Sovyetler birliği zamanında öyle değildi. İslam dinini yok etmenin önemli yöntemlerinden biri yazıyı değiştirerek arapçayı ve alfabesini iyi bilen hocaların ders vermelerini

durdurarak, yani akabetinde dinin yayılmasını yavaşlatarak ve Kur-an okuma imkanından ayırmaktı. Musliman olmayan memleketler kolaylıkla latin alfabesine geçiyordu.

Azerbaycan'ın latin alfabesine ilk olarak geçmesinin sebebi bu memleketin ulusal yazısının pek yaygın olmaması ve diğer türk cumhuriyetlerle kıyasla şehirleşmenin daha ileride olduğuna bağdaştırıldı.

Bağımsızlığını aldığı senelerde Azerbaycan memleketi tekrar latin alfabesine geçme işlerini başlattı.

Latin alfabesine geçen memleketlerdeki zorluklar.

Bugünlerde halk arasında alfabenin değişmesi hakkında değişik fikirler söylenmektedir. Bazıları latin alfabesinin kolaylıklarını öne sürerken, diğerleri de acele edilmemesi gerektiğini söylemektedirler. Böyle fikirlerin ortaya çıkması çok normal.

Kazakistan alimleri latin alfabesine geçen Türkiye, Azerbaycan ve Özbekistan'ın acı derslerini açık olarak ortaya sürmektedirler. Özetleyecek olursak:

1.1928 yılında latin alfabesine geçmesine rağmen, Türkçe'deki bazı sesleri işaretleyen harfler harf sistemine dahil olmamıştır. Özbekler de aynı sorunla karşılaşmaktadır.

2. Asırlar boyunca arab harfleriyle yazılan eserlerini kullanamamaktadırlar.

3. Çocuk edebiyatları yetmemektedir.

4. Tez araştırmaları kiril alfabesiyle yazılmıştır.

5. Öğretim görevlilerini hazırlamak büyük sıkıntı.

6.Özel kurumlar iç belgelerini latin harflere geçirmekte acele etmemekte.

7. Özbekistan'da rus dilinde eğitim veren okullar kiril alfabesini kullanmakta.

8.Özbekistan'da latince eğitim görenler sayısı azalmasıyla, ulusal baskılara talep azalmıştır.

Özellikle orta yaş ve yaşlılarda çok belirgin olmaktadır.

Kazakça için sadece latin alfabesini hazırlamak yetmez, en önemlisi dil kullanıcılarının kolay bir şekilde benimseyecek organizasyonların yapılması lazım. Onun içinde yeni alfabeğe uygun olan sözcük denetimi ve doğru telaffuz sözlükleri başta olmak üzere kullanıcıya lazım olacak kaynak elde edecek şekilde altyapıyı hazırlamak en önemli sorumluluklardandır. Alfabe değişimi hakkında dört ana fikir tartışılmaktadır.

Birincisi «rus (kiril) alfabesi alışılmıştır, bu alfabeyle birçok araştırmalar yayınlanmıştır. Eğer başka yazıya geçsek hepsini bir anda kaybedeceğiz» diyorlar.

İkincisi, arab alfabesini kullananlar aynı dinden olan doğu halklarıyla tekrar yakınlaşmanın hamlesi olarak hesap ediyorlar. Burada Ahmet Baytursinov'ın kestirme yazısına olan özlem de var.

Üçüncü, latin alfabesini destekleyen ilim ve halk temsilcileri onu gelişmeye götürecek tek kestirme yol olduğunun kanaatinde. Nitekim türk kökenli memleketlerin hepsi latin alfabesine geçmiştir ya da geçmektedir.

Dördüncü, eski (ilk çağ) türk yazılarını isteyen az bir topluluk var. Göktürk yazılarını bir daha canlandırmak aptalın işi değil, türk kökenlilerin dünyadaki seviyesini yükseltecek büyük iştir.

Tüm kazaklar kazakça konuşmadıkça latin alfabesine acilen geçmenin zor olacağı belli. Kazakçaya istek olmayan bir memlekette, latin alfabesine istek olur mu? Bu – sadece lengüistik problem değil, zor siyasi-sosyal bir sorun. Basın yayınlarda latin alfabesine geçmek bağımlı ülke psikolojisinden kurtulmanın tek yolu olduğunu yarışarak yazmaktadırlar. Ne yazık ki, bağımlılık psikolojisinin damarı alfabeden daha derinlere dayandığını düşünüyoruz. Onlar: düşünce tarzı, kültür, gelenek, terbiye.

İşte bu sebeplerden dolayı cumhurbaşkanımız «Kazakistan-2050» stratejisinde sadece Kazakistan'da yaşayan kazaklar değil, bütün halkın %95-i 2025 senesinde ulusal dili konuşacağını öngörüyor. Yani, o zaman bütün halk dili iyi bir şekilde bildikten sonra latin alfabesine geçiş çok daha kolay olacaktır. Olaya bu açıdan bakıldığında cumhurbaşkanımızın önderliğini bir daha görmüş oluyoruz. Tüm kazaklar kazakça konuşarak, tekdilli memlekete dönüştüğü zaman kazakçayı latin alfabesine geçirmek çok daha kolay olacaktır.

Bir zamanlar türk medeniyeti ve kültürünü araştırma, onu dünyaya tanıtmaya amaçlı kurulan TÜRKSOY toplantısında türk dilli memleketler latin alfabesine geçmeyi herkez onaylamıştı. Türk

halklarının dilleri benzese de hala farklı alfabeleri kullanmakta, latin alfabetesini kullanan türk memleketlerinde bile harif işaretleri aynı değil.

Ama sağdan sola doğru yazılan arap alfabetiyle karşılaştırırken, kiril ve latin alfabe sistemleri benzemektedirler.

Sadece bazı harflerin şeklinde değişiklik var. Örneğin, 2014 senesinde Kazakistan'ın latin alfabetesine geçtiğini varsaysak, bir yıl boyunca iki alfabe de kullanılır, 2015 senesinde ise tamamen latin alfabetesine geçilebilir. Özetle, bir senede bütün Kazakistan vatandaşları latin alfabetesini öğrenebilirler.

Latin alfabetesine geçmek – kazakçayı uluslararası dereceye çıkarır. Bilgisayarın önemli rol oynadığı bugünlerde internet sisteminde tamamen latin alfabeti kullanıldığını kabul etmeliyiz.

Hepimizin e-posta adresimiz var. E-postamız kiril, arab ya da başka alfabeyi değil latin alfabetesini kullanmaktadır. Kullandığımız arabanın plakası da latin harfleriyle yazılmıştır. Kimliğimiz ve pasaportumuzda da latin harfleri bulunmakta. Bunun gibi birsürü örnek verebiliriz. Yani latin alfabeti bize yabancı değil. O bizim toplumla iş-dışı olmuştur. Latin alfabetesini herhangi bir eğitilmiş birey belirli derecede bilmektedir. Latin alfabetesinin birçok faydalı yanlarını öne sürebiliriz.

Bilgi akışına bakarsak, yeni alfabenin 11 değişik şekli varmış. Bu değişik versiyonları kimler sunuyor? Filoloji doktoru, profesör Alimcan JUNİSBEKOV'ın fikri: «Şimdilik kazak yazısını (alfabe, işaret, kurallar) oluşturmanın iki yolu var. Birincisi – Avrupa kalıbı, günümüzün kiril yazısı, o kiril alfabetesinde yazmak, ikincisi - Ahmet Baytursunulı'nın kalıbı. Bulunmaz hint kumaşı gibi “kesme işareti” diye harfin üst köşesini noktayıp, “diyakritik işaretler” diye harfin üstünü çizerek şenini yükselterek, “o”nun ortasından çizerek “ö” değerlendirerek, “ae”yi birleştirerek “ə” diyerek çiftleştirmemiz hepsi Ahmet bey'den kalma şablondur.

Öyleyse, şimdilerde proje yapanların kullandığı kalın ve ince ses işaretleri Ahmet Baytursunulı'nın yaptığı vazgeçilmez yoldan gitmektedir» (Junisbek A. Sermaye reform lazımdır // www.baq.kz. 18.04.2014) Kazakistan latine geçerse, nasıl bir sorunla karşı karşıya kalabilir ?

Bugünlerde memleketimizin latin alfabetesine geçişi hala iki taraflı tartışılır bir konu olmaktadır. Latin alfabetesine geçme taraftarları eğer geçilirse ulusal dilimizin kendi gücüne kavuşmasına faydası olacağını savunurken, latine karşı olan taraf halk arasında cahillik çoğalır diye korkmaktadırlar. Bazıları Ahmet Baytursunov başlayan kazak soyluları latin alfabetesine karşı olduğuna dair fikirleri öne sürüyorlar.

Bu konuda fikrini söyleyen birçok bireyin çoğu Kazakistan'ın kiril alfabetesinden latine geçmesinin gerektiğini bastırarak göstermekte. Az bir topluluk kiril alfabetesini değiştirilmeden kalması hakkında fikir söylüyorlar. Onların böyle demesinin tek sebebi: Latin alfabetesine geçilmesi takdirinde bugüne kadar yazılan kitaplar, dergiler ve makaleler ne olacak; gelecek nesil bunlardaki zengin medeni bilgileri kaybetme korkusudur.

Birincisi latin alfabetesine geçtiğimiz takdirde rusçayı hangi alfabeyle öğreneceğiz ve yazacağız denilen fikir. Rusçayı kiril alfabetiyle bırakırsak memlekete de halka da bazı zorluklar çıkarabilir, üstelik bu faydasız. Bu açıdan bakılırsa, latin alfabetesine geçiş çok daha yavaş olacağı kesindir.

İkinci olarak, yazar, şair Muhtar Şahanov'un dediği gibi, latine geçmek memleketi ikiye ayırır. Bu dil ve kültür açısından ikiye ayrılmış bulunan kazakların arasını ondan beter açar.

Üçüncü, kiril alfabelerle yazılmış olan tezlerin okunması, araştırılma meselesi. Kiril alfabeti bazında eski kültürel miras, ağız edebiyatı, kurgu, araştırma çalışmaları, ders kitapları yazılıyor. Arab alfabetesinden latine, latinden kiril alfabetesine geçiş sırasında toplumun büyük bir oranı cahildi, bu yüzden reformlar yapılırken toplumun ve kültürel mirasımızın karşılıklı olarak sadece bir kısmını etkilemiştir. Bugün ise toplumun bahsedilmiş kültürel miraslarını tamamen kaybetme riski var.

Günümüzde bağımsız türk cumhuriyetleri türkoloji dalında rahat davranmalarına rağmen, önlenmek ve teklenme durumları belirgin. Üstelik ortak mirasları tek bir ulusa benimsetmek ve tekli benimseme olayları da var. Türkoloji komplike bilim dalıdır, toplumsal siyasi – beşeri bilimler olarak okutulması lazım.

Türkoloji sadece türk dillerinin geçmişini ve bugününü araştırmaz, türk halklarının tarihini, edebiyatını, ideolojisini, kültürünü, etnografisini tamamen kapsıyor.

Küreselleşme zamanında türkoloji siyasileşme, felsefe, sosyoloji konuları dışında da kalmıyor. Küreselleşme dünya çapındaki bir eğilim olsada bile, belirli bir kültürlere dayanıyor.

Bu civarlarda Amerika veya batı Avrupa medeniyeti talim talimatla, bin türlü renklerle insanları ayartmayla da, ingilizcenin etkisiyle de bütün insanlığa benimsettiriyor.

Türkoloji ayrı bir bilim dalı olarak XVIII. yüzyılda oluştuğunu düşünelim, ama bundan XVIII. yüzyılına kadar türk toplumları ve onların dilleri hakkında hiçbir araştırma çalışması yapılmadı kaanatine gelinemez, oluşmasına iki yüzyıl bile olamayan genç bilim dalının günümüzdeki başarısı sevindiriyor ve geleceği iyi umutlara vaatediyor.

Bu manevi bütünlüğe ulaşmanın tek yolu – bu aralar tüm türk topluluklarının dayanma kalkanı, küreselleşme denizinde yüzmesi için gerekli yelkeni, türk medeniyeti olacaktır.

Sonuç

Biz - dev bir hayat ağacının çeşitli yapraklarıyız.

Kazak devleti için latin alfabesine geçme ne gibi kazançlar getirebilir dersek, tabii ki bu durumda çeşitli dibilimi adamlarının fikirlerini dikkate alıyoruz.

İlk olarak dilin özüyle ilgili. Dilimizdeki, şimdi kullandığımız yabancı sesleri simgelendiren harfleri kısaltarak, kazakçanın doğal, kendine özgü harflerini olduğu gibi korumak.

İkinci olarak, fazla olan simgelerle ilgili kurallar azalarak, eğitim-öğretim metodları kolaylaşır.

Üçüncü olarak, latin alfabesini kullanıyor olmamız bilgisayarlı yeni teknolojiler aracılığıyla dilimizin uluslararası mediaya açılabilmesini sağlar.

Dördüncü olarak, türk dünyasında önemli yer alan Türkiye'nin latin alfabesini kullanıyor olması. Son zamanlarda durmadan gelişen ekonomik ilişkilerle manevi-kültürel, eğitim ve öğretim çalışmalarını getirir.

Latin alfabesi kullanıma geçince zorluk yaşanmasına neden yok. Çünkü özellikle gençler ingilizce bildikleri için latin alfabesine geçsek bile kolaylıkla okur ve yazar olur. Şimdi bile internette, Kazakistan latin alfabesine geçme kararını daha vermediyse de, onlar latin harfleriyle kazakça yazıyorlar. Kırk yaş üstü, ingilizceyi hiç bilmeyen şahıslar zorluk yaşayabilirler. Onlar latin harfleriyle birkaç günde okumaya başlasa bile, yazmayı öğrenmeleri bir kaç ayı alabilir.

Fakat, net olan şu ki kazak dili bugün ya da yarın kesinlikle latin alfabesine geçecek. Cumhurbaşkanı Nursultan Aбіşulu Nazarbayev Ulusa sesleniş konuşmasında bunu net olarak belirtmişti. Böylece bir soru'nun ve bir sorun'un nerden başlangıç aldığı belirlendi. Cumhurbaşkanı'nın 'Kazakistan 2050' stratejisinde Kazak devletinin istikbale yönelik stratejileri belirlendi ve kazakçanın latin alfabesine geçeceği hakkında özetlenmiş fikirler içermektedir.

Cumhurbaşkanı Ulusa sesleniş konuşmasında Kazak devletinin siyasi-ekonomik, sosyal-kültürel eğitim-öğretim yönlerindeki gelişmeleri, uluslararası alandaki yerini her yönden gözden geçirmekte olup, iç ve dışarı ile ilgili durumları değerlendirerek, alfabeyi ne zaman, hangi yöntemlerle değiştirmesi gerektiği, bu durumları gözönünde bulundurarak doğru karar verdi.

Cumhurbaşkanımız kazakça latin alfabesine geçerse halkın kültüründe çok büyük gelişmeye yol açacağından bahsediyor. "Bu evrim iyi hazırlıklı ve yerli yerinde planlanarak yapılmalı. Bu arada, XX. yüzyılda kazakçadaki bilim ve edebi mirasların çok büyük bir deposu kiril alfabesiyle hazırlandığını akılda bulundurmak lazım. En önemli olanı, kazakistanlıların gelecek çocukları için hazırladıkları bu hazine kaybolmadı. Biz kazakçayı latin alfabesine geçirmek için devlet komisyonu kuracağız" – diyor Nursultan Nazarbaev.

Kazakistan cumhurbaşkanı bu yeniliklerin yabancı ortaklarımızın da dikkatini çektiğinden bahsediyor. "Bazılarının dediği gibi Kazakistan'ın geosiyasi üstünlüklerinin değişmesini "ispat" olarak görmelerine neden yok. Öyle demeye hiç neden yok. Bunun hakkında şunu diyebilirim. Latin alfabesine geçmek-kazakçayı geliştirme ve yenilemedeki iç ihtiyaç. Karanlık odadan kedi aramanın anlamı yok, ve ayrıca o orada hiç olmadı".

20-40 yıllar arasında latin alfabesini kullandığımızı hatırlatmak istiyorum. Eskiden SSCB'de olan on beş devletin içinde birliğin dağılmasına kadar üç devlette devlet dili olarak latin alfabesi

kullanılıyordu. Kazakistan'ın Avrasya integrasyona katılmasından bahsederek - bu bizim prensipli seçimimiz. Bizim doğru yönde ilerlediğimizi varsayıyorum, ekonomik integrasyon tüm devletlerin sorumluluğu olarak düşünölmekte. Bizim gelismekte olan ekonomimizin pazara ihtiyacı var, onun için siyasi değil, ekonomik integrasyonda adım atmaktayız. Devletin siyasi bağımsızlığı tartışılmaz” – diyor cumhurbaşkanımız.

Günümüzde, kazak topluluğunda latin alfabesine geçme durumu ciddi olarak tartışılmakta. Doğal olarak, bunun gibi çok büyük önem arzeden durumlar toplumun çeşitli kümelerinde sağlıklı sollar tartışılması lazım. Bütün bunların sonucunda Kazak devleti karlı bir sonuca varacağı hiç şüphesiz.

REFERANSLAR:

- **Kitaplar**

KAŞKARI, M. (2004). «Divânu Lügati't-Türk», Almatı.

İLMİNSKIY, N. (1861). Kırgız dilindeki zarfların incelenmesi için derleme, Kazan.

Malov, S. (1952). Eski Yazma Anıtları, Moskova.

- **Yazar Adı Olmayan Kitaplar**

DPT (2003). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003), Yayın No: DPT 2671, Ankara.

Atatürk'ün Türk Dili Hakkındaki Düşünceleri // İlköğretim Okulları İçin Hazırlanan Türkçe Dersi Öğretmen Kılavuzu (2005), Ankara

- **İnternet Bazlı Kaynaklar**

Kazakistan Cumhurbaşkanı – Cumhurbaşkanı N.A. Nazarbayev'in «Kazakistan - 2050» Olgunlaşan Devletin Yeni Siyasi İstikameti» adlı Kazakistan halkına seslenişi //www.akorda.kz. 29.04.2014

Latin alfabesi // <http://kk.wikipedia.org/wiki>

Junisbek A. Sermaye reform lazımdır // www.baq.kz. 18.04.2014